

логії», «нанотехнологічних революцій», «проектів глобального перетворення світу», «геномних проєктів» та ін., так чи так пронизана песимізмом і тривогою з приводу глобальних загроз самому буттю цивілізації. І навіть найчутливіші з учених, що пишуть про «глухий кут», «апокаліптичність», «ризикогенність» актуальної доби нашої еволюції, за умов «розірваності» гуманітарно-природничо-науково-інформаційної цілості, — не в змозі оцінити (проглядає лише хисткий здогад) практично нескінченного ресурсу Культури, що як ніколи має бути закликаний саме у такий, пост(не)класичний період історії. Культура запропонує еволюції сильні нелінійні ресурси.

Художні системи і закон незалежності (Про рівні свободи суб'єктів еволюційного процесу)

Постнекласичні методології у сучасних постмодерних контекстах відкрили траєкторію руху суб'єкта, на якій до того нерідко в історії зупинялась і художня культура, і творча інтуїція загалом. Йдеться про давні інсайти творчого розуму щодо еволюції здібностей особистості. Зокрема, щодо можливостей її проникнення у внутрішні світи, у «невидиме», у тонкі матерії, найбільш засвідчені східними філософіями і практиками. Ми нерідко використовуємо ці категорії як своєрідні метафори — адже саме мистецтво подарувало нам відчуття реальності цього «невидимого». Між тим сучасні технології і методології дозволяють «побачити» і зафіксувати принципово *нові рівні свободи* усіх суб'єктів еволюційного процесу. Ці «свободи» відкриті у всесвіт. Індивідуальність нарощується «відкритістю» до

універсалізації, яка, тим самим, передбачає рух до *духовних* начал, єдино ізоморфних «невидимому». Високі рівні свободи нелінійних систем (людини, тварини, художньої системи, суспільної тощо), нині засвідчені, одночасно означають й високі рівні їхньої самостійності, незалежності — права приймати самостійні рішення, втілювати власні сценарії життя, і у своїй поведінці не залежати від середовища, з'явленого причинно-наслідковими зв'язками. (До речі, опосередкованим аргументом на користь дії закону незалежності виступає і вкрай самостійна нині роль технологій кіно і відео.)

Сама історія періодично акцентувала *закон незалежності художніх систем* — ми б запропонували саме цю назву закону для введення його у науковий обіг. Нагадаю відоме.

Жахливе падіння економіки в Італії XVI століття не завадило відбутися шедеврам Леонардо, Мікеланджело та Рафаеля — останні спирались на лише художнім системам притаманні закони, що за точністю конкурують з законами фізики, хімії, біології. І є нелінійними. Подібну ситуацію спостерігаємо і в Іспанії XVII ст., яка за умов глибокої економічної кризи створила свої найвищі духовні тексти, збагативши ними світову культуру. Те ж можна сказати й про Німеччину, знищену 30-літньою війною, яка втратила дві третини населення, — саме тоді для світу відкрився І. С. Бах. А про часи Рубльова в Росії годі й згадувати. Про всі ці факти, щоправда, в зовсім іншому контексті свого часу писав Г. Померанц. Ми можемо продовжувати цей ряд українськими реаліями: Стефаник, Коцюбинський, Леся Українка, Франко, Лесь Курбас, Архипенко, високий художній образотворчий і музичний авангард відбулися в «смертну» добу першої світової війни, жовтневого перевороту і подальших репресій української культури. Те саме — з культурою російською цієї ж доби.

У нашому власному багаторічному дослідженні рівнів свобод художньої культури ще на початку 1970-х ми «відкрили» для себе закон незалежності художньої культури на прикладі функціонування театру, наслідком чого стали кілька монографій¹⁴⁹.

Наступним кроком сучасного театрознавства, на наш погляд, має стати дослідження саме цих вимірів театру, театру як суб'єкта буття, як художньо-комунікативної системи з сильними ступенями свободи. Дослідження його креативних сценаріїв, його нового діалогу з суспільством. А в прагматичному, більш вузькому сенсі, це можуть бути дослідження діяльності театру по творенню громадянського суспільства і його «демократичних проєктів»: ми вже мали можливість говорити про роль театру (художньої культури) у такому значущому процесі життєтворення суспільства, як зняття тотальності, інакше — розімкнення сіамських близнюків — держави і суспільства¹⁵⁰.

Негентропійний проєкт—XXI. Напря́м — ноосфера

З «паспорта» ноосфери. Відомо, що використання В. Вернадським терміну «ноосфера» нині піддалось корекції. Тепер майбутній сфері Розуму надано багато нових означень: «пневматосфера», «екосфера», «інфосфера», «антро-

---

¹⁴⁹ Відсилаю до монографій автора «Театр сьогодні — Театр завтра». — К., 1986; «Леся Курбас: репетиція майбутнього». — К., 1998; «Леся Курбас». — К., 2007 — та до реферату докторської дисертації «Театр як діагностична модель суспільства. Деякі універсальні механізми самоорганізації художньої культури» (1993).

¹⁵⁰ Див.: Неллі Корнієнко. Культура, переходова доба і незалежна українська держава // Слово і час. — 1992. — №2; Українська культура в контексті державотворення // Українознавство в розбудові держави. — К., 1994 та ін.